

PŔVODNÝ VEDECKÝ ČLÁNOK

**VZNIK ZAJORDÁNSKA AKO VEDĽAJŠÍ PRODUKT BRITSKEJ
POLITIKY NA BLÍZKOM VÝCHODE PO PRVEJ SVETOVEJ VOJNE**

doc. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc.

ABSTRAKT

Arabské kráľovstvo v Sýrii počas svojej krátkej existencie nominálne spravovalo aj územie za riekou Jordán. Po rozhodnutiach urobených v Paríži a v San Reme sa stalo súčasťou palestínskeho mandátu a tvorilo pozemné spojenie medzi Britmi ovládanou Palestínou a Irakom. Začiatkom roku 1921 sa v Londýne rozhodli, že zväčša púštne územie na východ od rieky Jordán bude – ako gesto plnenia vojnových sľubov Arabom – vyňaté z oblasti židovského osídľovania a že *emir* °Abdallāh, syn kráľa Husajna z al-Hidžāzu, bude postavený na čelo Britmi ovládanej zajordánskej správy. Koncom marca 1921 Winston Churchill, nedávno vymenovaný minister pre kolónie, odcestoval do Jeruzalema, kde uzavrel dohodu s °Abdallāhom a ťahom pera vytvoril Zajordánsko.¹

Kľúčové slová: povojnové mierové usporiadanie na Blízkom východe, arabské kráľovstvo v Damasku a jeho pád, °Abdallāhov presun z Mekky do Akaby a Ma°ānu

ABSTRACT

During the brief Syrian monarchy, Transjordan was nominally administered from Damascus. After decision made in Paris and San Remo, it fell nominally within the Palestine mandate, constituting a land bridge between British-ruled Palestine and Iraq. By early 1921 London had decided that the mostly desert territory east of the Jordan river should be – as a gesture to the wartime promises to the Arabs – exempted from the mandate's provisions concerning a Jewish National Home and that Amīr °Abdallāh, the son of King Husayn of al-Hijāz, should head a British-sponsored Transjordan administration. In late March, Winston Churchill, the newly appointed Colonial Secretary, travelled to Jerusalem, where he forged a deal with °Abdallāh and created Transjordan by a stroke of his pen.

Key words: the post-war peace settlement in the Middle East, Arab kingdom in Damascus and its fall; °Abdallāh's move from Mecca to °Aqaba and Ma°ān

JEL: N45, N95

¹ Štúdia bola vypracovaná v rámci grantového projektu VEGA-2/0141/12.

ÚVOD – SITUÁCIA V REGIÓNE KONCOM VOJNY

Počas Veľkej arabskej revolúcie arabská armáda pod velením *emira* Fajsala začiatkom roka 1918 v bitkách na severe al-Hidžāzu spôsobila osmanským jednotkám značné straty, ktoré sa do konca marca vyšplhali na 4 800 mŕtvych, 1 600 ranených a 8 000 zajatých vojakov a ďalšie straty im vznikali prebehovaním Arabov do Fajsalovho vojska.² Na osmanskej strane došlo 1. marca k výmene hlavného veliteľa oblasti, keď generála Ericha von Falkenhayna vystriedal generál Otto Liman von Sanders, ktorý svoj hlavný stan zriadil v Nazarete. Turecko-nemecké velenie sa rozhodlo stiahnuť zvyšné sily na posilnenie obrany Damasku.³ Arabská armáda sa zoskupila pri meste Ma^ʿān a po ústupe tureckých vojsk postupne ovládla celé územie na východ od rieky Jordán, ktoré sa malo stať súčasťou plánovaného arabského štátu. Zmena nastala až v decembri 1918, keď francúzsky premiér Georges Clemenceau počas rokovania s britským premiérom Davidom Lloydom Georgeom stiahol francúzske nároky na túto oblasť, ktorá sa tak dostala do britskej sféry vplyvu. Britská armáda sa odtiaľ stiahla až v novembri 1919, keď na základe britsko-francúzskej dohody ukončila evakuáciu Sýrie.⁴

Je známe, že 8. marca 1920 počas zasadania *Všeobecného sýrskeho kongresu*, na ktorom bol *emir* Fajsal vyhlásený za kráľa Sýrie, delegácia irackých notáblv vyzvala na nezávislosť Iraku, na vytvorenie ústavného štátu na jeho území a ponúkla iracký trón jeho bratovi *emirovi* ^ʿAbdallāhovi.⁵ *Emir* Zajd mal byť zástupcom svojho brata ^ʿAbdallāha, kým príde a preberie funkciu. Británia, ktorej vojská okupovali Irak, sa postavila proti realizácii tohto plánu. A tak *emir* ^ʿAbdallāh navštívil v apríli 1920 Káhiru, kde sa stretol s lordom Allenbyom, britským vysokým komisárom a ďalšími predstaviteľmi a diskutoval s nimi o otázke irackého trónu. Nestretol sa s podporou, aby sa uchádzal o iracký trón, ale s ospravedlnením dostal odporúčanie, aby sa vrátil do Mekky, že čas na riešenie tejto otázky ešte nenastal.⁶ Je pravda, že Briti dovedy neuvažovali o zriadení arabskej monarchie v Iraku alebo o odovzdaní práv Iračanom, lebo ich politika ovplyvňovaná z Indie smerovala k vytvoreniu priamej koloniálnej vlády na čele s vysokým komisárom sirom Percym Coxom, ktorá by patrila pod britskú vládu v Indii. Keby v lete 1920 nebolo v Iraku vypuklo rozsiahle povstanie, bol by sa plán realizoval a situácia v Iraku by sa bola vyvíjala tak, ako neskôr v Sýrii, Palestíne a Zajordánsku.

Po vojne neexistovala žiadna predstava o spravovaní územia, ktoré sa rozprestieralo na východ od rieky Jordán. Počas trvania Osmanskej ríše bolo toto územie rozdelené do viacerých administratívnych jednotiek, pričom severná časť bola považovaná za súčasť Veľkej Sýrie a južná časť patrila do Arábie. Po skončení vojny sa toto územie dostalo pod vplyv arabskej vlády v Damasku a *emir*, neskôr kráľ Fajsal

² ANTONIUS, George. *The Arab Awakening*, [s. a.], s. 231.

³ HUGHES, Matthew. *Allenby and British Strategy in the Middle East, 1917 – 1919*, 1999, s. 86.

⁴ HUGHES, Matthew. *Allenby and British Strategy in the Middle East, 1917 – 1919*, 1999, s. 144-146.

⁵ Al-HUSRĪ Sātī^ʿ. *Jawm Majsālūn. Safha min tāriḥ al-ʿArab al-hadīḥ*. [Majsalúnska bitka. Stránka z nových arabských dejín], [s. a.], s. 98; ANTONIUS, George. *The Arab Awakening*, [s. a.], s. 304.

⁶ SHLAIM, Avi. *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*, 2008, s. 11.

dúfal, že bude súčasťou arabského kráľovstva v Sýrii. Keď v roku 1919 do Palestíny prišiel prvý britský vysoký komisár, sir Herbert Samuel, krajina oficiálne prešla pod britskú ochranu a vysoký komisár ju pripojil k palestínskemu mandátu. Vytvoril v Zajordánsku tri autonómne oblasti, každú s vlastnou „vládou“, ktorých vedenie zveril domácim notáblom podľa kmeňovej príslušnosti: jedna sídlila v Adžlūne, druhá v Salte a tretia v Karaku. Každá z týchto „vlád“ mala svojho britského poradcu.⁷ Napriek britskému usmerňovaniu sa tieto „vlády“ medzi sebou hašterili a na území vládol chaos. V apríli 1920 konferencia Spoločnosti národov v San Reme prisúdila oblasť ležiacu na východ od rieky Jordán, nazvanú Zajordánsko, Británii ako súčasť mandátu v Palestíne.⁸ Keď v lete 1920 po ozbrojenom útoku Francúzov padlo Fajsalovo kráľovstvo v Damasku, Briti v tom videli vhodnú príležitosť na to, aby uskutočnili svoje zámery s touto oblasťou a rozšírili na ňu politický vplyv napriek tomu, že podľa Sykesovej-Picotovej dohody patrila do oblasti, ktorú mali spravovať Arabi.⁹

Emira Abdallāha jeho otec, kráľ Husajn, po vojne znova poveril funkciou ministra zahraničných vecí Hidžāzu.¹⁰ V júni 1920 došlo medzi ním a jeho otcom k nehode v otázke zariadenia karanténnych centier v Hidžāze, ktorými museli prechádzať muslimovia z Indie smerujúci na výročnú púť do Mekky. Kráľ Husajn nepristúpil na britský návrh riešenia, a tak Abdallāh odstúpil a utiahol sa do ústrania vo svojom sídle. Keď Francúzi v súlade so *Sykesovou-Picotovou dohodou* v júli 1920 ozbrojenou silou zlikvidovali arabský štát, zvrhli kráľa Fajsala a vyhnali ho z krajiny, na zajordánskom území nastalo bezvládie. Viacerí kmeňoví náčelníci sa tam pokúšali presadiť vlastný vplyv a moc. Herbertom Samuelom vytvorené autonómne oblasti sa stali operačnými základňami politických exulantov z Damasku proti Francúzom v Sýrii. Časté nájazdy ozbrojených skupín do Sýrie a sabotážne akcie vyvolávali hrozbu francúzskeho útoku na Zajordánsko. Britov tento vývoj netešil, lebo oblasť mala patriť do ich sféry vplyvu a neželali si, aby francúzske vojská prenikli do Zajordánska.¹¹

1 *Emir* Abdallāh prichádza do Zajordánska

V októbri 1920 *emir* Abdallāh ibn al-Husajn (1882 – 1951), starší brat zosadeného kráľa Fajsala, s družinou asi dvetisíc kmeňových bojovníkov, sa presunul z Mekky do Mediny, kde sa dlho nezdržal a vydal sa na osemstokilometrovú cestu do Ma'ānu, mesta, ktoré ležalo na severe *hidžāzskeho* kráľovstva. *Emir* Abdallāh sa vždy

⁷ SA'ĪD, Amīn. *At-tawra al-^carabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa tawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 14.

⁸ PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 300.

⁹ Tripartite (Sykes-Picot) Agreement for the Partition of the Ottoman Empire: Britain, France and Russia, 26 April – 23 October 1916. In: HUREWITZ, J. C. *Diplomacy in the Near and Middle East. Volume II. A Documentary Record, 1914 – 1956*, 1956, s. 18-22.

¹⁰ Podrobnosti jeho politickej kariéry sú uvedené v jeho spomienkach, ktoré vyšli v arabčine pod názvom *Mudakkirātī*, vyšli aj v anglickom preklade. GRAVES, Philip P. (ed.). (1950): *Memoirs of King Abdullah of Transjordan*. New York: Philosophical Library, 1950.

¹¹ WILSON, Mary C. *King Abdullah, Britain and the Making of Jordan*, 1990, s. 46-47.

aktívne zapájal do politiky. Pred prvou svetovou vojnou zastupoval Mekku, v osmanskom parlamente bol dokonca jedným z jeho podpredsedov. Mal aj bohatú vojenskú minulosť: bojoval proti Idrīsovcom v Asīre, proti Turkom v Hidžāze a proti *wahhābovc* v Nadžde.¹² Krajina, kde získal politické a vojenské skúsenosti, sa veľmi nelíšila od oblasti, na hranice ktorej prišiel. Územie až po Ammán bolo akoby pokračovaním Hidžāzu, až potom sa začalo meniť a pripomínalo Sýriu.

Emir °Abdallāh pritiahol 21. novembra 1920 na čele asi dvetisíc kmeňových bojovníkov do Maānu a usadil sa tam. Vyhlásil, že prišiel s úmyslom napadnúť Francúzov a pomstiť sa za bratovo vyhnutie zo Sýrie.¹³ Jeho príchod vyvolal v celej Sýrii veľký ohlas, lebo krv padlých v bitke pri Majsalūne ešte neuschla a sýrsky ľud želel za svojou nezávislosťou a svojím trónom. Po príchode *emira* do Maānu sa okolo neho zomkli nielen miestni obyvatelia, ale do Maānu pricestovali aj mnohí vlastenci, ktorí sa po katastrofe v Sýrii uchýlili do Palestíny a Egypta. Prišli, aby sa pridali k *emirovi* °Abdallāhovi, ktorého deklarovaným úmyslom bolo oslobodiť okupovanú Sýriu a vrátiť na trón mladšieho brata Fajsala.¹⁴ Po týchto správach Francúzi vyslali jednotky k južnej hranici Sýrie, k mestu Darā a do pohoria Hawrān, kde kopali zákopy a písali Britom, aby im pomohli pri odrazení výpravy *emira* °Abdallāha.¹⁵ Briti vývoj situácie prijali s rozpakmi, lebo °Abdallāh bol počas vojny ich spojencom v boji proti Turkom.

Oblasť na východ od rieky Jordán, z ktorej bolo v roku 1921 vytvorené zajordánske kniežatstvo (emirát), bola počas osmanského obdobia iba južným výbežkom sýrskej provincie, kde prechádzali pútnické cesty z Damasku do Hidžāzu, a preto sa tam pred vojnou vybuďovala železničná trať. V roku 1921 sa počet obyvateľstva na tomto území odhadoval približne na 230 tisíc, z čoho asi polovicu tvorili kočovné kmene. Beduíni, ktorí v oblasti kočovali, patrili najmä ku kmeňovému zväzu al-Huwajtāt (jeho členovia sa zúčastnili aj Veľkej arabskej revolúcie), Banū Sachr a °Adwān.¹⁶ Usadlé obyvateľstvo, čiastočne mestské, ale najmä roľnícke obývalo asi 12 malých miest a dvesto dedín. Podobne ako kočovníci, aj usadlé obyvateľstvo bolo väčšinou arabské a kmeňovo organizované, ale zahŕňalo aj asi 20 tisíc Čerkesov usadených tu v roku 1878 Turkami. Mestá, z ktorých najväčšie boli °Adžlūn, Salt, Irbid a Karak, boli v podstate dediny, ktoré mali funkciu pevností alebo zhromažďiská pútnikov na ceste do Mekky. Ammán, ktorý sa stal hlavným mestom, bol čerkeskou usadlosťou. V počiatkových rokoch štátu sa používal iba ako letovisko; prvý vládca, *emir* °Abdallāh, trávil zimné mesiace v údolí Jordánu. Obyvateľstvo bolo na 90 % muslimské, takmer celý zvyšok bol kresťanský, patriaci ku grécko-ortodoxnému smeru.¹⁷ Až v roku 1938 sa počet obyvateľstva mierne zvýšil na tristotisíc.

Asi dva mesiace po príchode *emira* °Abdallāha do Maānu vyhostený kráľ

¹² °ABDALLĀH ibn al-Husajn. *Mudakkirātī*. [Moje spomienky], 1989, s. 169-171.

¹³ VASSILIEV, Alexei. *The History of Saudi Arabia*, 2000, s. 248-250.

¹⁴ °ABDALLĀH ibn al-Husajn. *Mudakkirātī*. [Moje spomienky], 1989, s. 176-177.

¹⁵ SA°ID, Amīn. *Aṭ-ṭawra al-°arabīja al-kubrā*. Diel. III. *Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 10.

¹⁶ GOMBĀR, Eduard. *Kmeny a klany v arabské politice*, 2004, s. 133-136.

¹⁷ YAPP, Malcolm E. *The Near East since the First World War*, 1991, s. 140.

Fajsal pricestoval do Londýna.¹⁸ Briti si v tom čase lámali hlavu, ako najlepšie usporiadať pomery na Blízkom východe a došli k záveru, že vhodná by bola taká dohoda s Arabmi, ktorá by im ušetrila výdavky. A tak sa na ministerstve pre kolónie rozhodli, že na novovytvorený iracký trón usadia Fajsala a zajordánske kniežatstvo zveria °Abdallāhovi. Toto riešenie malo podľa Britov uspokojiť Arabov a odčiniť krivdu nedodrжанých sľubov. Politická situácia na Blízkom východe bola labilná, preto britská vláda musela nájsť komplexné riešenie, na ktoré sa podujal Winston Churchill, nový minister pre kolónie vo vláde Davida Lloyd Georgea.¹⁹ Nový minister pre kolónie sa rozhodol odcestovať na Blízky východ, aby sa stretol s tamojšími predstaviteľmi britskej moci a vydal príslušné inštrukcie na realizáciu týchto dvoch neľahkých operácií. Do Alexandrie sa pripravil 9. marca 1921 a odtiaľ sa presunul do Káhiry, kde na *káhirskej konferencii* strávil niekoľko dní, počas ktorých sa zišiel s irackou delegáciou, potom odcestoval do Jeruzalema a vyriešil tam vzniknuté problémy.²⁰

Politici, vojaci a experti zhromaždení v Káhire spočiatku navrhovali vytlačenie °Abdallāha, ak bude nutné aj silou, a spravovať oblasť priamo. Neskôr prevládol názor, že bude vhodnejšie prijať hotovú skutočnosť a ponechať *emira* v Zajordánsku ako zástupcu britskej vlády. Herbert Samuel pochyboval, že °Abdallāh by dokázal robiť protifrancúzsku a protisionistickú činnosť v oblasti, ale Winston Churchill zdôraznil nutnosť zaistiť si priazeň kráľa Hidžāzu a jeho synov.²¹ Plk. Lawrence, poradca Churchilla v arabských otázkach tvrdil, že °Abdallāh je lepšie kvalifikovaný na túto úlohu ako ktorýkoľvek iný kandidát vzhľadom na svoj pôvod, postavenie a rešpekt, ktorý požíva medzi kmeňmi. Lawrence bol presvedčený, že protisionistické nálady ustúpia a Zajordánsko sa premení na poistný ventil dosadením vládcu, na ktorého budú môcť Briti vyvíjať tlak, aby tlmil protisionistickú propagandu. Podľa neho ideálna je taká osoba, ktorá nie je príliš silná a nepatrí k obyvateľom Zajordánska, ale ktorá bude závislá od Británie, aby si udržala postavenie.²² Inými slovami, Briti hľadali tvárnu osobnosť, ktorej možno zveriť správu prázdnej oblasti na východ od rieky Jordán, aby vládla v ich mene. Británia bola príliš zanepřázdnená zavádzaním správy v samotnej Palestíne na západ od Jordánu na to, aby sa zaoberala vzdialenými nerozvinutými oblasťami na východe. Navyše, tieto oblasti mali slúžiť ako náhradná zem použiteľná na presun Arabov, keď sa židovský národný domov v Palestíne stane skutočnosťou. V tejto etape nikto neuvažoval s premenou oblasti východne od Jordánu na nezávislý

¹⁸ MUHAMMAD, °Alā' Džāsīm. *Al-malik Fajsal al-awwal. Hajātuhu wa dawruhu as-sijāsī fī at-tawra al-°arabīja wa Sūrīja wa al-°Irāq* [Kráľ Fajsal I. Jeho život a politická úloha v arabskej revolúcii, v Sýrii a Iraku], 1990, s. 139-140.

¹⁹ FROMKIN, David. *A Peace to End All Peace. The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*, 2000, s. 495-496.

²⁰ SORBY ml., Karol. Kladenie základov britskej politiky na Blízkom východe po I. svetovej vojne – káhirska konferencia roku 1921, 2010, s. 82; SA°ID, Amīn. *At-tawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa tawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 17.

²¹ CATHERWOOD, Christopher. *Winston's Folly. Imperialism and the Creation of Modern Iraq*, s. 106.

²² GILBERT, Martin. *Winston S. Churchill. Vol. IV. The Stricken World, 1916 – 1922*, 1975, s. 553.

arabský štát.²³

Zo všetkých nových štátov na arabskom východe bolo Zajordánsko najmenej perspektívne. Vytvorenie zvláštnej administratívy v roku 1921 poskytovalo odpoveď na dve páliivé otázky, pred ktorými stála Británia: čo si počať s územím na východ od rieky Jordán a ako naložiť s ʿAbdallāhom ibn al-Husajnom. Pred rokom 1921 sa predpokladalo, že toto územie bude patriť do Fajsalovho sýrskeho kráľovstva, ale zvrhnutie jeho režimu a jeho vyhnanie z Damasku Francúzmi v lete 1920 ponechalo územie na britskej zodpovednosti. ʿAbdallāh už nemal dostať iracký trón, ako sa predtým uvažovalo, lebo na ten si Briti vyhládli Fajsala a nemali záujem, aby ʿAbdallāh skúšal šťastie v Sýrii proti Francúzom. Riešenie nebolo možné dlho odkladať. Zatiaľ čo ʿAbdallāh ešte stále túžil po niečom väčšom ako je Zajordánsko, britskí politici neverili, že bude schopný získať miestnu podporu, aby vytvoril v Zajordánsku trvalú vládu. V Jeruzaleme čakali, že Zajordánsko prejde pod kontrolu palestínskej administratívy.²⁴

2 Rozhodnutie Britov vytvoriť kniežatstvo

Na rozhodnutie Britov vytvoriť kniežatstvo v oblasti východne od rieky Jordán vplývali tri zásadné faktory: 1. nepokoje v tejto oblasti východne od Jordánu, kde o. i. narastali spory aj medzi novými malými „štátikmi“; 2. prítomnosť *emira* ʿAbdallāha v Maʿāne pri južnej hranici oblasti, jeho styky s miestnymi šejkmi a náčelníkmi kmeňov a chýry o jeho vojsku, ktoré sa chystá ovládnuť túto oblasť a zaútočiť na Francúzov v Sýrii; 3. želanie uspokojiť rodinu *Hāšimovcov* a arabské nálady všeobecne, najmä po vyhnaní Fajsala zo Sýrie.²⁵ Navyše museli rátať aj s roztrpčenosťou *emira* ʿAbdallāha, lebo mu nedovolili zaujať iracký trón. Je jasné, že hrdosť na pôvod a presvedčenie, že je predurčený hrať významnú úlohu a ambície pestované od mladosti spôsobili, že ʿAbdallāh považoval Zajordánsko iba za začiatok svojej politickej kariéry. Lord George Curzon to v septembri 1921 komentoval slovami: „Príliš veľký kohút na také malé smetisko“.²⁶

Emir ʿAbdallāh odcestoval zvláštnym vlakom z Maʿānu do Ammánu. Mladý britský kapitán Alec Kirkbride, politický poradca v jednej z autonómnych oblastí (Moab), nevedel, ako má postupovať v tejto situácii, preto sa obrátil na vysokého komisára pre Palestínu sira Herberta Samuela a žiadal o usmernenie.²⁷ Dostal odpoveď, že aktivita *emira* ʿAbdallāha nespôsobí Británii ťažkosti. Po ceste sa *emir* zastavil v stanici Qatrāna, asi 40 km východne od Karaku, kam sa vydali všetky významné osobnosti autonómnej oblasti Moab, aby ho oficiálne privítali. Na čele

²³ KIRKBRIDE, Alec Seath. *A Crackle of Thorns. Experiences in the Middle East*, 1956, s. 19-20.

²⁴ YAPP, Malcolm E. *The Near East since the First World War*, 1991, s. 140-1.

²⁵ SAʿĪD, Amīn. *Aṭ-ṭawra al-ʿarabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 16.

²⁶ Cit. in: SHLAIM, Avi. *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*, 2008, s. 18.

²⁷ KIRKBRIDE, Alec Seath. *A Crackle of Thorns. Experiences in the Middle East*, 1956, s. 25-28.

vítajúcich bol aj mladý kapitán Alec Kirkbride, britský poradca miestnej „vlády“. Keďže kapitán Kirkbride nedostal žiadne inštrukcie ako postupovať a mal len 50 policajtov na to, aby prípadne čelil *emirovi* °Abdallāhovi s jeho beduínskym vojskom, osobne privítal *emira* v Zajordánsku a nechal „vládu“ zaniknúť.²⁸ Miestni hodnostári vystrojili večer oslavu, na ktorej vystúpilo mnoho rečníkov a nakoniec sa ujal slova *emir*: „Allāh Vás neopustil a Fajsal ešte stále bojuje za Vás a vašu krajinu. Má na Západe vplyvných priateľov, ktorí sa snažia vyplniť jeho i Vaše túžby. Som presvedčený, že sa nevráti sklamaný. Keď nadíde čas, chcem od Vás disciplínu a poslušnosť ... Vezďte, že som prišiel s poverením svojho otca a urobím všetko, čo si želá“.²⁹

Emir °Abdallāh potom pokračoval do Ammánu, kde sa usadil aj so svojim sprievodom. Potom, 27. marca 1921 odcestoval z Ammánu do Jeruzalema. V meste Salt ho privítal sir Ronald Storrs, guvernér Jeruzalema a sprevádzal ho na ďalšej ceste.³⁰ V Jeruzaleme *emira* nadšene privítali obyvatelia mesta, potom predstavitelia britskej správy. Na druhý deň, 28. marca 1921 prišiel do Jeruzalema Winston Churchill a mal s *emiro*m oficiálne stretnutie, ktoré trvalo tri hodiny.³¹ *Emir* °Abdallāh vážne pomýšľal zaútočiť na Francúzov v Sýrii. Briti však nemali záujem bojovať proti °Abdallāhovi a nechceli ani to, aby Francúzi poslali svoje jednotky do Zajordánska proti nemu. Počas stretnutia britský minister kolónií presvedčil *emira*, aby pristúpil na navrhované riešenie.

Problém bol vyriešený kompromisom, ktorý predložili minister pre kolónie Winston Churchill, sir Herbert Samuel a plk. Lawrence. Keď °Abdallāh upustí od útoku proti Francúzom a zabráni tomu, aby sa krajina stala nepriateľskou základňou, ak sa vzdá nároku na iracký trón a bude súhlasiť s tým, že sa Zajordánsko stane súčasťou britského mandátu v Palestíne, bude vytvorená arabská vláda pod jeho vedením s britskými poradcami, a s mesačným príspevkom 5 000 libier šterlingov od britskej vlády.³² Dohoda bola potvrdená aj úpravou v mandátnom dokumente od Spoločnosti národov, kde boli územia východne od rieky Jordán vyňaté zo židovského osídľovania a krajina mala po istom období získať nezávislosť. Týmto spôsobom bol *emir* °Abdallāh dňom 1. apríla 1921 ustanovený za vládcu Zajordánska a vrátil sa do Ammánu, svojho nového hlavného mesta.³³

Na schôdzke v Jeruzaleme 28. marca 1921 bola dosiahnutá zhoda na zásadách ako vybudovať nové kniežatstvo (emirát). Medzi *emiro*m a ministrom pre kolónie boli podmienky ústne dohodnuté takto:

1. bude vytvorená arabská domáca vláda v Zajordánsku na čele s *emiro*m °Abdallāhom;
2. vytvorená vláda bude administratívne úplne nezávislá;

²⁸ PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 300.

²⁹ °ABDALLĀH ibn al-Ēusajn. *Mudakkirātī*. [Moje spomienky], 1989, s. 176-177.

³⁰ SA°ID, Amīn. *Aḷ-ṭawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 18.

³¹ °ABDALLĀH ibn al-Husajn. *Mudakkirātī*. [Moje spomienky], 1989, s. 187-189.

³² PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 300.

³³ CATHERWOOD, Christopher: *Winston's Folly. Imperialism and the Creation of Modern Iraq*, 2004, s. 141-142.

3. Británia bude vláde pomáhať pri nastolení poriadku a bezpečnosti;
4. vláda sa bude radiť s britským predstaviteľom v Ammáne;
5. na hraniciach so Sýriou a Palestínou nebude dochádzať k žiadnym násilnostiam;
6. Británia vybuduje na území emirátu dve letecké základne;
7. Británia bude prostredníkom na zlepšenie vzťahov medzi *emirom* °Abdallāhom a francúzskou správou v Sýrii.³⁴

3 Zakladanie nového štátneho útvaru

Po návrate do Ammánu sa *emir* °Abdallāh pustil do práce. Zakrátko, 18. apríla 1921, Ammán oficiálne navštívil britský vysoký komisár pre Palestínu sir Herbert Samuel. Pred *emirovým* sídlom (v tom čase iba veľký stan) predniesol veľkému zhromaždeniu obširny prejav, v ktorom predostrel politiku svojej vlády voči novému emirátu.³⁵ Zostavovanie novej vlády trvalo až do 2. júla 1921, kým bola „rada poradcov“ definitívne zložená.³⁶ Väčšina členov vlády bola zo Sýrie a boli členmi *Strany arabskej nezávislosti*, ktorej cieľom bolo zjednotiť územie Veľkej Sýrie do jedného štátu. Trvalé miesto vo vedení krajiny si udržal kapitán Frederick Peake, ktorý až do roku 1939 velil zajordánskym ozbrojeným silám.³⁷

Počiatkové mesiace boli problematické, lebo °Abdallāh, ktorý bol výstredný a neprímerane štedrý k priateľom, rozhadzoval svoju apanáž a krajina sa zatiaľ hemžila Sýrčanmi pripravenými chopiť sa zbraní proti Francúzom. Takéto „nenáležité“ riadenie krajiny vzbudzovalo v Británii pochybnosti, či išlo o dobré riešenie, ale napriek tomu sa koncom roka 1921 dočasné riešenie zmenilo na trvalé. Britská vláda formálne uznala existenciu „nezávislej vlády vedenej Jeho excelenciou *emirom* °Abdallāhom ibn al-Husajnom“ s tým, že dôjde k vytvoreniu ústavného režimu a prijatiu zmluvy, ktorá Británii umožní plniť si medzinárodné záväzky.³⁸

Novovytvorený Zajordánsky emirát pod vládou *emira* °Abdallāha, ktorý sa stal súčasťou palestínskeho mandátu, mal podstatne menej komplikované problémy ako samotná Palestína. Británia zahrnula Zajordánsko do Palestíny v mandátom dokumente, ktorý predložila Rade Spoločnosti národov. Rada ho schválila na zasadnutí 24. mája 1922 a tým sa stalo oficiálne súčasťou britského mandátu v Palestíne.³⁹

³⁴ SA°ID, Amīn. *Aṭ-ṭawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 18.

³⁵ SALIBI, Kamal. *The Modern History of Jordan*, 1998, s. 88; SA°ID, Amīn. *Aṭ-ṭawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 19-20.

³⁶ °ABDALLĀH ibn al-Husajn. *Mudakkirātī*. [Moje spomienky], 1989, s. 193; SA°ID, Amīn. *Aṭ-ṭawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 19.

³⁷ JARVIS, Major C. S. *Arab Command. The Biography of Lieutenant Colonel F. Peake Pasha*, 1942, s. 75-77.

³⁸ SHLAIM, Avi. *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*, 2008, s. 13-14.

³⁹ The Mandate for Palestine, 24 July 1922. In: HUREWITZ, J. C. *Diplomacy in the Near and*

Keďže dokument obsahoval budovanie národného domova židov v súlade s *Balfourovou deklaráciou*, Británia poslala 16. septembra 1922 oficiálnu nótu Spoločnosti národov so žiadosťou o vyňatie Zajordánska z územia stanoveného na usádzanie židov v Palestíne a o úpravu príslušných článkov v dokumente o mandáte.⁴⁰ V medzivojnovom období nemal so Zajordánskom oficiálne vzťahy žiaden európsky štát okrem Veľkej Británie. Britský záujem o toto zväčša púste územie ovplyvnili tri činitele: 1. tvorilo spojnicu Britmi ovládanej pozemnej cesty medzi Stredozemným morom a Perzským zálivom; 2. jeho vládcom bol *hāšimovský* princ a britská politika bola založená na pestovaní priateľstva s *Hāšimovcami*; 3. bolo to arabské územie a bez ohľadu na to, aké bezvýznamné, Británia si neželala, aby sa dostalo pod vplyv inej mocnosti.⁴¹

Emir °Abdallāh a predseda jeho vlády odcestovali 6. októbra 1922 z Ammánu do Londýna, aby oficiálne navštívili britskú vládu. Rokovanie o stanovení vzájomných vzťahov viedli predseda zajordánskej vlády a sir Gilbert Clayton, zástupca ministerstva pre kolónie s cieľom stanoviť vzťahy obidvoch krajín zmluvou, ale nedopadli tak ako Arabi očakávali. Na záver sir Clayton odovzdal 18. decembra premiérovi britský návrh, ku ktorému sa mala zajordánska strana vyjadriť. A tak sa *emir* °Abdallāh s premiérom vrátili domov s britským návrhom, aby o ňom rozhodli.⁴² Premiér odpovedal 19. decembra 1922 na britský návrh zmluvy s tým, že sa v ňom nachádzajú zmeny oproti predošlej ústnej dohode Winstona Churchilla s *emirom*. Informoval, že zajordánska strana bude o záležitosti rokovať po návrate z Londýna a pošle odpoveď. Po návrate do Ammánu premiér podal demisiu a vystriedal ho nový, ktorý spomínaný list zaslal Gilbertovi Claytonovi.⁴³

Výmena názorov a listov sa skončila 24. mája 1923, keď Ammán navštívil vysoký komisár sir Herbert Samuel. Ten vo svojom prejave v mene kráľa Juraja V. a britskej vlády tlmočil Jeho Výsosti *emirovi* °Abdallāhovi, obyvateľstvu Zajordánska a všetkým Arabom konečný text dohody.⁴⁴ Uviedol, že britská vláda uznáva nezávislú vládu v Zajordánsku na čele s *emirom* °Abdallāhom, ktorá má byť ústavná, aby Británia mohla plniť svoje medzinárodné záväzky v súvislosti s touto krajinou, a to uzavretím zmluvy medzi obidvoma vládami. Uviedol, že neprešli ani dva roky, odkedy *emir* °Abdallāh prevzal správu Zajordánska a krajina sa prestala zmietať v problémoch, zavládol v nej pokoj a pokrok na prospech všetkého obyvateľstva bez ohľadu na spoločenský stav, tak v mestách, ako aj na dedinách, alebo medzi roľníkmi a beduínmi. Zásľuhu na tom má vláda, ktorú si *emir* vybral, ako aj britskí poradcovia. Britská vláda je hrdá, že sa mohla podieľať na tomto pokroku nielen finančne, ale aj tým, že zajordánskej vláde poskytovala materiálnu i morálnu pomoc. Poskytla jej aj politických a vojenských poradcov, výzbroj pre ozbrojené zložky, pričom

Middle East. Volume II. A Documentary Record, 1914 – 1956, 1956, s. 106-111.

⁴⁰ SA°ID, Amīn. *Aṭ-ṭawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 21.

⁴¹ LENCZOWSKI, George: *The Middle East in World Affairs*, 1957, s. 371.

⁴² CO 733/37 Memorandum by Gilbert Clayton, 25 October 1922.

⁴³ °ABDALLĀH ibn al-Husajn. *Mudakkirātī*. [Moje spomienky], 1989, s. 194-195.

⁴⁴ ANĪS, Muhammad – HARRĀZ, as-Sajjid Radžab. *Aš-Šarq al-°arabī fī at-tārīḫ al-hadīṭ wa al-mu°āsir*. [Arabský východ v nových a súčasných dejinách], 1967, s. 583.

nezasahovala do jej vnútorných záležitostí.⁴⁵

Po tom, čo Británia získala súhlas Spoločenosti národov na vyňatie Zajordánska z územia uvažovaného pre zriadenie židovskej národnej domoviny, 25. mája 1923 uznala Zajordánsko ako nezávislý štát, ale podliehajúci britským záväzkom v rámci palestínskeho mandátu.⁴⁶ Pod tlakom Francúzska boli sýrski vodcovia, ktorí hľadali útočisko v Zajordánsku, prinútení odísť. Všetky ozbrojené zložky boli sústredené a velenie bolo zverené britskému dôstojníkovi. Takto začiatkom dvadsiaty rokov boli neskúsené jordánske sily s britskou pomocou schopné poradiť si aspoň s kmeňovými šarvátkami a zabrániť prenikaniu *wahhābovských* bojovníkov z Arábie.

Na prekvapenie väčšiny pozorovateľov °Abdallāh v Zajordánsku prežil. Ešte stále existovali obavy o jeho ambície a schopnosť spravovať efektívne. V októbri 1922 °Abdallāh požiadal o nezávislosť a zmluvu podľa irackého vzoru, ale britská vláda nebola tomu naklonená a ponúkla mu iba autonómiu v rámci palestínskeho mandátu.⁴⁷ Jednako, v máji 1923 dostal °Abdallāh uistenie, že Británia uzná nezávislú vládu v Zajordánsku pod jeho vedením s tým, že vláda bude správne zostavená, efektívna i ústavná a bude mať uspokojivú dohodu s Britániou.⁴⁸

4 Konsolidácia pomerov v novom štáte

Ešte dlho po skončení vojny sa väčšina púštnych kočovníkov na východ od rieky Jordán venovala banditizmu a lupčným prepacom. Osmanská vláda sa dlho snažila potlačiť toto pokračujúce zbojstvo tým, že posielala trestné výpravy, aby potlačili divokých beduínov, ktorí sa potulovali po krajine, ale neúspešne. V sedemdesiatych rokoch 19. storočia vláda usadila čerkeských a čečenských moslimských utečencov z cárskeho Ruska neďaleko Ammánu a Jeruzalema v nádeji, že do oblasti prinesú istú stabilitu. Dúfali, že ich bojovnosť a vojenské skúsenosti odstrašia beduínov od napádania bohatších susedov. Beduíni sa však pozerali na týchto nearabských votrelcov s opovrnutím a bez zábran útočili aj na nich. Neskôr, v rokoch 1900 – 1908 vláda vybuodovala železnicu z Istanbulu cez Damask a Ammán až do Mediny naoko kvôli zvýšenému počtu pútnikov na posvätné miesta, ale najmä kvôli vyčisteniu starej karavánovej cesty cez púšť od beduínov.⁴⁹

Teraz sa °Abdallāh a Briti pustili do práce, aby potlačili príslušníkov kočovných kmeňov. Beduíni boli milí a individualistickí ľudia, ale rýchlo sa zmenili na hrubých a povýšeneckých banditov. Boli vychovávaní v tradíciách kmeňového vedenia boja a žili pre nájazdy, lupenie a slávu. Ich vodcovia boli „náčelníkmi so stredovekým temperamentom a výzorom, ostrí a draví ako sokoly. Usadlé obyvateľstvo ponechané väčšinou bez ochrany osmanskej vlády im bolo vydané na

⁴⁵ SA°ID, Amīn. *Aṭ-ṭawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 27-28.

⁴⁶ SALIBI, Kamal. *The Modern History of Jordan*, 1998, s. 88.

⁴⁷ WILSON, Mary C. *King Abdullah, Britain and the Making of Jordan*, 1990, s. 71.

⁴⁸ ANĪS, Muhammad – HARRĀZ, as-Sajjid Radžab. *Aš-Šarq al-°arabī fī at-tārīḫ al-hadīṭ wa al-mu°āsir*. [Arabský východ v nových a súčasných dejinách], 1967, s. 582.

⁴⁹ PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 304.

milosť a veľmi často beduínsky oddiel prepadol usadlosť uprostred noci, vylúpil ju a za svítania bol už v púšti“.⁵⁰

Najväčším výdobytkom prvých rokov štátu bolo nastolenie bezpečnosti v regióne. Bol to výsledok budovania primeraných ozbrojených síl. Úloha formovania vojenskej sily sa začala ešte pred príchodom ʿAbdallāha vytvorením ozbrojenej jednotky.⁵¹ Kapitán Frederick Peake ešte v roku 1920 zorganizoval malú bezpečnostnú jednotku, aby udržiaval poriadok v Ammáne a pozdĺž cesty do Palestíny.⁵² Uvedomoval si, že rozvoj Zajordánska závisí od ochrany roľníckych usadlostí od beduínskych nájazdov, a preto sa spočiatku usiloval naverbovať do svojho policajného oddielu dedinských mládencov, ale tí nemali chuť sa k nemu pripojiť pod dojemom stále živých spomienok na násilné verbovanie za osmanského režimu. Kapitán Peake preto do záložnej policajnej jednotky naverboval Egyptanov, Sudáncov, Palestínčanov a iných mladých mužov. V roku 1923 sa táto jednotka zlúčila s ostatnými poriadkovými silami a vznikla známa *Arabská légia*.⁵³ Bola to pozoruhodná inštitúcia, založená v roku 1921 ako malý útvar v sile 1 000 mužov, ale táto jednotka rástla a mocnela. Légii organizoval kapitán Frederick G. Peake, ktorý počas prvej svetovej vojny velil egyptskému jazdeckému zboru na ťavách. Pod jeho velením sa Arabská légia stala veľmi účinnou silou, ktorá si poradila nielen s nájazdmi beduínov, ale dokázala odraziť aj útoky *wahhābovských* bojovníkov z Arábie.⁵⁴ Peake velil Arabskej légii do roku 1939.

Na nižších úrovniach jednotkám *Arabskej légie* velili zväčša bývalí arabskí dôstojníci osmanskej armády a to pokračovalo až do vojny. Hneď od začiatku musela Légia čeliť útokom *wahhābovských* bojovníkov (al-Ichwān) z Arábie, ktorí neboli iba lúpežníci, ale aj náboženski fanatici a chceli zničiť „neveriacich“ *Hāšimovcov*. Jednotka asi 5 tisíc jazdcov na ťavách z Arábie sa v roku 1924 dostala takmer až k Ammánu, ale bola nakoniec odrazená útokmi lietadiel RAF.⁵⁵ Opozícia proti ʿAbdallāhovej vláde prichádzala z viacerých strán. Najväčšia hrozba v prvých rokoch prichádzala od kmeňa ʿAdwān, ťažko nesúceho priazeň, ktorej sa dostávalo súperiacemu kmeňu Banū Sachr. Bojovníci kmeňa ʿAdwān v septembri 1923 pochodovali na Ammán, ale jednotky *Arabskej légie* ich zastavili a porazili.⁵⁶ Ďalším zdrojom opozície boli obyvatelia miest v údolí Jordánu, ktorým sa nepáčilo ich podriadené postavenie a ktorých miestne rivality ʿAbdallāh využíval. Napríklad v Karaku dve rodiny chceli získať vplyv, Madžālī a Tarāwna. Keď sa zdalo, že rodina si Madžālī získala *emirovu* priazeň, druhá rodina prešla do opozície.⁵⁷

V prvých rokoch ʿAbdallāhovej vlády sklamaní sýrski vlastenci a nepriatelia Francúzov masovo prichádzali do Zajordánska. Niektorí sa dostali do vyšších funkcií v zajordánskej administratíve, kým iní, bojovnejší, organizovali nájazdy do Sýrie.

⁵⁰ MORRIS, James. *The Hashemite Kings*. 1959, s. 96-97.

⁵¹ YAPP, Malcolm E. *The Near East since the First World War*, 1991, s. 142.

⁵² PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 305.

⁵³ MILTON-EDWARDS, Beverley – HINCHCLIFFE, Peter. *Jordan. A Hashemite Legacy*, 2001, s.23.

⁵⁴ SALIBI, *The Modern History of Jordan*, 1998, s. 110.

⁵⁵ PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 305.

⁵⁶ WILSON, Mary C. *King Abdullah, Britain and the Making of Jordan*, 1990, s. 78.

⁵⁷ YAPP, Malcolm E. *The Near East since the First World War*, 1991, s. 143-144.

Keďže kráľ Fajsal v Bagdade bol zaujatý vnútropolitickými problémami a kráľ Husajn viedol do polovice dvadsiaty rokov s Ibn Sa'ūdom beznádejný boj o prežitie vo vzdialenej Arábii, *emir* °Abdallāh sa javil ako vedúca osobnosť zápasu za arabskú jednotu a Ammán sa stal centrom pre arabských národne orientovaných politikov. Počiatkové nadšenie sa však rýchlo vytratilo a s postupujúcim časom sa prehlbovala priepasť medzi jeho myšlienkou arabskej jednoty – založenej na islame, autokracii a udržiavaní starého spoločenského poriadku – a predstavách arabskej jednoty medzi mladšími vlastencami – založenej na oslobodení sa spod cudzej nadvlády, slobode a spoločenských zmenách.⁵⁸ Výsledkom bolo vzájomné rozčarovanie a odcudzenie.

5 Zásah Britov do hospodárenia štátu

Zo začiatku Briti iba málo zasahovali do vnútorných záležitostí Zajordánska, ale nespokojnosť s °Abdallāhovou vládou pokračovala. Briti dostávali správy, že *emir* je ambiciózny muž, ktorý nechce byť len nastrčenou figúrkou, ako od neho očakávali. Ak mal zostať v Zajordánsku, bolo nevyhnutné vybrať britského dôstojníka s náležitou kvalifikáciou, ktorý bude jeho poradcom a bude udržiavať jeho ambície v únosných hraniciach. Ako prvý pôsobil bývalý vojenský guvernér Hebronu Albert Abramson (apríl – november 1921), ale po zistení, že na svoju úlohu nestačí, ho vystriedal schopný a ochotný Henry St. John Bridger Philby (november 1921 – apríl 1924) z indickej civilnej správy, ktorý prišiel do Ammánu z Iraku.⁵⁹ Philby hovoril výborne po arabsky, poznal aj arabské zvyky a kultúru a nadviazal s *emírom* priateľské vzťahy, ktoré však dlho nevydržali a keď sa prestali rozprávať, Philby musel odísť.

V lete 1924 podnikol *emir* °Abdallāh púť do Mekky a počas jeho neprítomnosti došlo k udalostiam, ktoré pobúrili mandátnu správu. Vyšlo najavo, že *emirova* vláda si nevie poradiť s utečencami zo Sýrie, ktorí prechádzali cez hranice a prepádali francúzske jednotky zo zálohy. Sýrski emigranti vo vysokých úradoch dokonca financovali odbojové skupiny v Sýrii peniazmi, ktoré pochádzali z britského príspevku °Abdallāhovi. Aj mnohí zajordánski úradníci zneužívali funkcie a napchávali si vlastné vrecká, takže Henry St. John Philby, *emírov* britský poradca sa musel sťažovať svojim nadriadeným, že °Abdallāh a jeho spoločníci sa nesprávajú ako dobrí hospodári, ale ruiniujú štátnu pokladnicu.⁶⁰ Len čo sa *emir* 19. augusta 1924 vrátil do Ammánu, dostal od britskej vlády naliehavú výzvu na zabezpečenie týchto požiadaviek: 1. zaistiť prísny dohľad nad financiami; 2. vyhostiť osoby obvinené z podnecovania pohraničných nepokojov; 3. vyňať miestne ozbrojené zložky z právomoci kmeňov a podriaďiť ich kontrole veliteľa britských síl s tým, že sa budú používať iba po konzultácii s britskou vládou; 4. uzavrieť dohodu so Sýriou o vydávaní zločincov; 5. vytvoriť ústavnú vládu, v ktorej *emir* nebude na čele exekutívy.⁶¹

Na základe zistených skutočností mandátna správa rozhodla zaviesť oveľa

⁵⁸ SHLAIM, Avi. *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*, 2008, s. 19.

⁵⁹ SALIBI, Kamal. *The Modern History of Jordan*, 1998, s. 96.

⁶⁰ CO 733/47 Philby to Samuel, 1 July 1923.

⁶¹ SA'ĪD, Amīn. *At-tawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa tawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 28-29.

prísnejšie finančné kontroly. Britská výzva na zavedenie poriadku najmä v oblasti finančnej a vojenskej sa rovnala ultimátu, takže *emir* °Abdallāh nemal inú možnosť ako sa podriaďiť, lebo britské zlato bolo hlavným zdrojom jeho príjmov a chránilo jeho režim pred pádom. A tak sýrski exulanti z Damasku, ktorí britskú podporu považovali za korisť, ktorú si môžu medzi sebou rozdeliť, boli odvolaní a ich kľúčové funkcie dostali britskí úradníci.⁶² Pre malý počet kvalifikovaných domácich pracovníkov boli do nových úradov prijímaní aj Arabi vyškolení britskými pracovníkmi v palestínskej mandátnej správe. Nový britský rezident v Ammáne mimoriadne zúžil *emirov* manévrovací priestor.⁶³

°Abdallāha veľmi nepotešili reformy vo vládnej administratíve, ktoré presadili Briti. Vedel, že keď arabskí úradníci dostanú väčšiu moc, budú naliehať na vytvorenie zastupiteľskej vlády, ktorá by obmedzila jeho patriarchálny despotizmus. Do roku 1924 nebolo možné rozlíšiť činy *emira* a činy vlády, odlíšiť štátnu pokladnicu od ministerstva financií. Navonok záväzky vyplývajúce z mandátu a verejná mienka nútili britskú mandátnu správu vytvoriť taký systém, ktorý by reagoval na názory a vôľu obyvateľstva, ale keď sa po zavedení prísnejších administratívnych opatrení činnosť vlády stala zložitejšou, zajordánsky režim sa obyčajným ľuďom čoraz viac vzdŕaľoval. *Emir* °Abdallāh už nemohol byť láskavým patriarchálnym vládcom, ku ktorému mali všetci prístup, lebo od priameho styku s poddanými ho oddeľovala vláda a rastúci počet úradov a úradníkov.⁶⁴

Vzhľadom na zhoršenie situácie *emirovi* nezostávalo nič iné, ako súhlasiť s týmito požiadavkami a vláda v Ammáne vydala 21. augusta 1924 toto oficiálne vyhlásenie: „Na základe dezinformácií v susedných krajinách a v dôsledku poľutovaniahodných udalostí, ktoré sa udiali v Sýrii a s cieľom ich upokojenia, považovali sme za potrebné prijať oficiálne stanovisko žiadajúce vyhostiť niektoré osobnosti, o ktorých sa hovorí, že ich prítomnosť v oblasti vysvetľuje nepriateľské akcie voči spojeneckej vláde v Sýrii. Keďže spomínané osobnosti nemajú žiaden vzťah k udalostiam, treba poukázať na to, že ich vyhostenie nie je zapríčinené tým, že by sa ukázala ich zodpovednosť za ne, ale pre upokojenie oficiálnych zahraničných myšlienok o našich dobrých úmysloch...“⁶⁵

Po prekonaní krízy v roku 1924 Zajordánsko začalo prosperovať a rozvíjať svoje základné štátne orgány. Pod dohľadom Britov bola ústredná administratíva prebudovaná. Mnohí sýrski funkcionári, ktorí prišli do oblasti po páde kráľovstva v roku 1920 a ktorých podozrievali, že Zajordánsko využívajú iba ako základňu pre činnosť v Sýrii, boli prepustení a nahradilo ich nové osadenstvo pozostávajúce zväčša z mladých Palestínčanov. Bol zavedený nový, účinnejší daňový systém a nový program registrácie pôdy, ktorého cieľom bolo poskytnúť poľnohospodárom väčšiu istotu, aj keď bol len čiastočne ukončený a v Zajordánsku vznikla skupina veľkých pozemkových vlastníkov, hlavne z kmeňových náčelníkov (najmä z kmeňa Banū Sachr), ktorí sa stali hlavnými piliermi °Abdallāhovho režimu. Postavenie kmeňových

⁶² PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 301.

⁶³ YAPP, Malcolm E. *The Near East since the First World War*, 1991, s. 141.

⁶⁴ PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 302.

⁶⁵ SA'ĪD, Amīn. *Al-tawra al-°arabīya al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīya wa tawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 29.

náčelníkov (šejkov) sa ďalej posilnilo poskytnutím zákonných privilégií na základe zákona o kmeňových súdoch z roku 1924 a vytvorením *Beduínskej kontrolnej rady* v roku 1929. Na britský popud dostal aj ^cAbdallāh veľké pozemkové vlastníctvo.⁶⁶

Od roku 1924 bolo Zajordánsko spravované ako britský protektorát usmerňovaný britským rezidentom, ktorý prijímal všetky dôležité rozhodnutia. Za rezidenta bol vymenovaný tvrdohlavý podplukovník Henry Fortnam Cox (apríl 1924 – marec 1939), bývalý guvernér palestínskeho Nábulusu, ktorý novú funkciu chápal ako miesto koloniálneho guvernéra.⁶⁷ Cox úplne zreorganizoval zajordánsku vládu, na ktorej čelo na *emirovo* sklamanie presadil Ridā pašu ar-Rikābīho, uskutočňoval prísne hospodárske kontroly a zaviedol daňový systém. Odmietol všetky ^cAbdallāhove pokusy o zblíženie a napísal do Londýna veľmi kritickú správu o situácii v Zajordánsku.⁶⁸ V tomto kritickom čase bol premiérom Ridā ar-Rikābī, ktorý *emira* nechránil a ktorého nemohol obviňovať za neúspechy pri plnení britských požiadaviek. Na druhej strane Henry Cox, ktorý bol vo funkcii len krátko, sa musel opierať o názory ľudí slúžiacich v Zajordánsku už dlhší čas, ako boli kapitán Frederick Peake a viacnásobný premiér Ridā paša ar-Rikābī.⁶⁹

ZÁVER – DEFINITÍVNA ÚPRAVA HRANÍC ŠTÁTU

V Zajordánsku sa nikdy neuskutočnilo sčítanie ľudu, ale Británia oznámila Rade Spoločnosti národov v roku 1924, že je tam asi 230 tisíc obyvateľov, z ktorých 90 % sú arabskí moslimovia. Medzi menšiny zaradili 10 tisíc moslimských Čerkesov a Čečencov, ktorí sa sem presídlili na pozvanie sultána Abdülhamida koncom sedemdesiatych rokov 19. storočia a 15 tisíc arabských kresťanov. Vyše polovice obyvateľstva tvorili kočovníci. V pomere k počtu obyvateľstva je územie Zajordánska síce rozsiahle, vyše 95 tisíc km², ale iba úzky pás pozdĺž rieky Jordán, tvoriaci asi 3 % územia, je úrodný. Urodí sa tam len obmedzené množstvo pšenice a jačmeňa, ktoré sotva stačí uživiť obyvateľstvo.⁷⁰ Briti mali veľkú zásluhu na reorganizácii zastaraného osmanského katastrálneho systému. Majetky boli po prvý raz zamerané a zanesené do máp. Nové oddelenie geodézie a kartografie určilo trvalé vlastnícke práva k parcelám v poľnohospodárskej oblasti a ukončilo ich každoročné rozdeľovanie medzi kmene. Pôda už nebola rozdrobovaná, ale presunutá do fariem dostatočne veľkých na to, aby poskytli farmárovi stimul na rozvíjanie stáleho obrábania a zlepšovania svojho vlastníctva. V roku 1929 Briti zastávali miesta právnych a finančných poradcov, colného riaditeľa, vedúceho katastrálneho úradu, veliteľa Arabskej légie a jeho zástupcu a ďalšie miesta.⁷¹

Hranice nového kniežatstva (emirátu) sa nevzťahovali na žiadnu historickú, kultúrnu alebo zemepisnú jednotku. Územie bolo ohraničené na severe údolím rieky Jarmūk, na východe Sýrskou púšťou, na západe riekou Jordán, Mŕtvym morom a údolím (wādī) ^cAraba. Bolo preto nevyhnutné vytýčiť hranice nového štátu. Hranice s Irakom a Palestínou sa stanovili pomerne ľahko, pretože obidve krajiny ovládala

⁶⁶ YAPP, Malcolm E. *The Near East since the First World War*, 1991, s. 141.

⁶⁷ SALIBI, Kamal. *The Modern History of Jordan*, 1998, s. 97.

⁶⁸ CO 733/68 Cox to Clayton, 5 May 1924.

⁶⁹ WILSON, Mary C. *King Abdullah, Britain and the Making of Jordan*, 1990, s. 83.

⁷⁰ PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 301.

⁷¹ PERETZ, Don. *The Middle East Today*, 1963, s. 302.

Británia. Hranica uprostred púšte s Irakom bola podrobne vytýčená až v roku 1932.⁷² Hoci tok rieky Jordán poskytoval jasnú demarkačnú čiaru severnej časti hraníc s Palestínou, problémy zostávali v južnej časti, v Negevskej púšti. Severné hranice so Sýriou boli založené na pôvodnom rozdelení v roku 1918 na správy cudzích oblastí, tak ako boli upravené v *Britsko-francúzskej pohraničnej dohode* z roku 1921,⁷³ ale neboli vytýčené až do roku 1931-1932.

Zajordánsko, umelo vytvorený štát, nemalo prístup k moru, kým sa *emir* °Abdallāh nezmocnil územia okolo miest Ma°ān a °Akaba ktoré patrilo do upadajúceho hidžázskeho kráľovstva jeho otca, *šarīfa* Husajna.⁷⁴ Skutočnosťou zostáva, že ovládnutie °Akaby a príľahlého územia a jeho začlenenie do britskej sféry vplyvu bolo jedným z cieľov, ktoré si britskí kolonialisti pre jeho vojenský a hospodársky význam vytýčili na arabskom východe už na konci vojny. Obrátili sa preto na *emira* °Abdallāha, aby v tejto veci využil svoj vplyv na otca. Príležitosť sa naskytla v marci 1924, keď kráľ Husajn navštívil Ammán: *emir* °Abdallāh požiadal svojho otca, aby oficiálne odstúpil oblasť °Akaby a Ma°ānu Zajordánsku. Kráľ s tým súhlasil s podmienkou, že to bude odstúpenie osobné a že právo na územie zostane al-Hidžāzu.⁷⁵ Oficiálnu správu o tejto udalosti priniesla Arabská agentúra v Káhire 23.3.1924. Keď sa kráľ Husajn v júni 1925 vzdal trónu, kráľom al-Hidžāzu sa stal jeho prvorodený syn °Alī ibn al- Husajn, ktorý 24. júna definitívne schválil odstúpenie oblasti °Aqaby a Ma°ānu Zajordánsku.⁷⁶ *Emir* °Abdallāh s predsedom vlády a s veľkým sprievodom odišiel 16. júla 1925 do Ma°ānu, aby oficiálne oslávil pripojenie tejto oblasti ku kniežatstvu.⁷⁷

Problémom zostávala úprava hraníc Zajordánska na juhu, kde ťažkosti spôsobovali najmä *wahhābovské* nájazdy po roku 1921 na územia, ktoré si nárokovalo tak Zajordánsko, ako aj Ibn Sa°ūd. Pred rokom 1925 táto hranica nebola vytýčená pre istú nejasnosť postavenia °Abdallāha vo vzťahu k jeho otcovi v al-Hidžāze. Kráľ Husajn totiž považoval syna skôr za svojho zástupcu v Zajordánsku ako za nezávislého vládcu. Problém južných hraníc sa stal naliehavým potom, čo v roku 1926 Sa°ūdovci dobyli al-Hidžāz.⁷⁸ Konkrétne išlo o územie okolo miest Ma°ān a °Aqaba patriace pôvodne k územiu al-Hidžāzu, ktoré Briti nepovažovali za vhodné prenechať Sa°ūdovcom. Preto súhlasili, aby tieto oblasti patrili Zajordánsku napriek tomu, že sultán °Abdal°azīz Āl Sa°ūd (Ibn Sa°ūd) to prijal s veľkou neľúbosťou, lebo po ovládnutí al-Hidžāzu si nárokoval vrátenie odstúpených oblastí. Otázka sa stala jablkom sváru, aj keď bola o východnej časti južných hraníc dosiahnutá 2. novembra

⁷² YAPP, Malcolm E. *The Near East since the First World War*, 1991, s. 142.

⁷³ CUMMING, Henry H. *Franco-British Rivalry in the Post-War Near East. The Decline of French Influence*, 1938, s. 130.

⁷⁴ SHLAIM, Avi. *Collusion Across Jordan: King Abdullah, the Zionist Movement, and the Partition of Palestine*, 1988, s. 31.

⁷⁵ SA°ĪD, Amīn. *Aṭ-ṭawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 30.

⁷⁶ °ABDALLĀH ibn al-°Usajn. *Mudakkirātī*. [Moje spomienky], 1989, s. 214.

⁷⁷ SA°ĪD, Amīn. *Aṭ-ṭawra al-°arabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ṭawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emirát Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia], [s. a.], s. 31.

⁷⁸ ANTONIUS, George. *The Arab Awakening*, [s. a.], s. 336.

1925 **Dohoda v Hadde**. Podľa nej dostal sultán Ibn Sa^cūd oblasť Wādī as-Sirhān, ktorú Briti už nepovažovali za nutnú pre ochranu teritória pod svojím vplyvom.⁷⁹ Pohraničný spor sa definitívne vyriešil v prospech Zajordánska až po ďalšom britskom zásahu a po uzavretí **Zmluvy z Džiddy** v roku 1927 medzi Zajordánskom a štátom Ibn Sa^cūda.⁸⁰

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ^cABDALLĀH, ibn al-Husajn. (1989): *Mudakkirātī*. [Moje spomienky]. Ammán: al-Ahlīja li-n-našr wa-t-tawzī^c, 1989.
2. ABU-NOWAR, M. (1989): *The History of the Hashemite Kingdom of Jordan. Vol. 1: The Creation and Development of Transjordan, 1920 – 1929*. Reading: Ithaca Press, 1989.
3. ANĪS, Muhammad – HARRĀZ, as-Sajjid Radžab. (1967): *Aš-Šarq al-^carabī fī at-tārīch al-hadīth wa al-mu^cāsir* [Arabský východ v nových a súčasných dejinách]. Káhira: Dār an-naħda al-^carabīja, 1967.
4. ANTONIUS, George. ([S. a.]): *The Arab Awakening*. Bejrút: Khayats, [s. a.].
5. Al-^cAQQĀD, Salāh. (1983): *Al-mašriq al-^carabī al-mu^cāsir*. [Súčasný arabský východ]. Káhira: Maktabat al-andžlū al-misrīja, 1983.
6. BICKERTON, Ian J. – KLAUSNER, Carla L. (2007): *A History of the Arab-Israeli Conflict*. Upper Saddle River, N. J.: Pearson, Prentice Hall, 2007.
7. CATHERWOOD, Christopher. (2004): *Winston's Folly. Imperialism and the Creation of Modern Iraq*. Londýn: Constable, 2004.
8. CUMMING, Henry H. (1938): *Franco-British Rivalry in the Post-War Near East. The Decline of French Influence*. Londýn: Oxford University Press, 1938.
9. DARWAZA, Muhammad ^cIzzat. (1958): *Hawla al-haraka al-^carabīja al-hadīthā*. [O novovekom arabskom hnutí]. III. diel. Sidon: al-Maktaba al-^casrīja, 1959.
10. DEARDEN, Ann. (1958): *Jordan*. Londýn: Robert Hale, 1958.
11. FROMKIN, David. (2000): *A Peace to End All Peace. The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. Londýn: Phoenix Press, 2000.
12. GEORGE, Alan. (2005): *Jordan. Living in the Crossfire*. Londýn: Zed Books, 2005.
13. GILBERT, Martin. (1975): *Winston S. Churchill. Vol. IV. The Stricken World, 1916 – 1922*. Londýn: Heinemann, 1975.
14. GLUBB, John Bagot. (1946): *The Story of the Arab Legion*. Londýn: Hodder and Stoughton, 1946.
15. GLUBB, John Bagot. (1957): *A Soldier with the Arabs*. Londýn: Hodder and Stoughton, 1957.

⁷⁹ VASSILIEV, Alexei. *The History of Saudi Arabia*, 2000, s. 264.

⁸⁰ Treaty (Jiddah): the United Kingdom and King Ibn Saud of the Hijaz and of Najd and Its Dependencies, 20 May 1927. In: HUREWITZ, J. C. *Diplomacy in the Near and Middle East. Volume II. A Documentary Record, 1914 – 1956*, 1956, s. 149-150.

16. GOMBÁR, Eduard. (2004): *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: Karolinum, 2004.
17. GRAVES, Philip P. (ed.). (1950): *Memoirs of King Abdullah of Transjordan*. New York: Philosophical Library, 1950.
18. HUGHES, Matthew. (1999): *Allenby and British Strategy in the Middle East, 1917 – 1919*. Londýn: Frank Cass, 1999.
20. HUREWITZ, J. C. (1956): *Diplomacy in the Near and Middle East. Volume II. A Documentary Record, 1914 – 1956*. Princeton: D. Van Nostrand Company, Inc., 1956.
21. Al-HUSRĪ Sāti^c. ([S. a.]): *Jawm Majsalūn. Safha min tārīḥ al-^cArab al-hadīt*. [Majsalúnska bitka. Stránka z nových arabských dejín]. Bejrút: Dār al-ittihād, [s. a.].
22. JARVIS, Major C. S. (1942): *Arab Command. The Biography of Lieutenant Colonel F. Peake Pasha*. Londýn: 1942.
23. KEDOURIE, Elie. (1978): *England and the Middle East. The Destruction of the Ottoman Empire, 1914 – 1921*. Londýn: the Harvester Press, 1978.
24. KIRKBRIDE, Alec Seath. (1956): *A Crackle of Thorns. Experiences in the Middle East*. Londýn: John Murray, 1956.
25. LENCZOWSKI, George. (1957): *The Middle East in World Affairs*. New York, Ithaca: Cornell University Press, 1957.
26. MILTON-EDWARDS, Beverley – HINCHCLIFFE, Peter. (2001): *Jordan. A Hashemite Legacy*. Londýn: Routledge, 2001.
27. MONROE, Elizabeth. (1963): *Britain's Moment in the Middle East*. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1963.
28. MORRIS, James. (1959): *The Hashemite Kings*. Londýn: Faber and Faber, 1959.
29. MUHAMMAD, ^cAlā' Džāsīm. (1990): *Al-malik Fajsal al-awwal. Hajātuḥu wa dawruḥu as-sijāsī fī at-^ctawra al-^carabīja wa Sūrīja wa al-^cIrāq* [Kráľ Fajsal I. Jeho život a politická úloha v arabskej revolúcii, v Sýrii a Iraku]. Bagdad: Maktabat al-jaqza al-^carabīja, 1990.
30. PERETZ, Don. (1963): *The Middle East Today*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1963.
31. ROBINS, Philip. (2004): *A History of Jordan*. New York: Cambridge University Press, 2004.
32. SA^cĪD, Amīn. ([S. a.]): *At-^ctawra al-^carabīja al-kubrā. Diel. III. Imārat šarq al-Urdunn wa qadījat Filastīn wa suqūt ad-dawla al-hāšimīja wa ^ctawrat aš-Šām*. [Veľká arabská revolúcia. III. Emiráť Zajordánsko, otázka Palestíny, pád hāšimovského štátu a sýrska revolúcia]. Káhira: Maktabat Madbūlī, [s. a.].
33. SALIBI, Kamal. (1998): *The Modern History of Jordan*. Londýn: I. B. Tauris, 1998.
35. SHLAIM, Avi. (2008): *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*. Londýn: Penguin Books, 2008.
36. SORBY ml., Karol. (2010): Kladenie základov britskej politiky na Blízkom východe po I. svetovej vojne – káhirska konferencia roku 1921. In: *Studia Politica Slovaca*, 2010, roč. 3, č. 1, s. 71-86.
37. VASSILIEV, Alexei. (1990): *The History of Saudi Arabia*. Londýn: Saqi Books, 2000.

38. WILSON, Mary C. (1990): *King Abdullah, Britain and the Making of Jordan*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
39. YAPP, Malcolm E. (1991): *The Near East since the First World War*. Londýn: Longman, 1991.

KONTAKT

Doc. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc.
Katedra medzinárodných politických vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/B
852 35 Bratislava
E-mail: karol.sorby@savba.sk